

Så förvandlades strategin mot pandemin till en massans dårdans (publicerad DN Kultur 2021-01-28)

Uttrycket *checks and balances* – “kontroller och motvikter” – myntades av den amerikanska grundlagsfadern John Adams. Innebörden var att den offentliga makten i en rättsstat bör delas, för att motverka maktmissbruk, men också för att säkerställa att en vansinnig politisk idé prövas och korrigeras.¹ I USA är denna maktodelningsprincip fundamental.

Men ibland fallerar statens *checks and balances*. Vi har med förskräckelse sett hur lätt detta kunde ske under Donald Trump. Svagheten låg i rättsstatens grundbult: folkopinionen. En skicklig demagog fick med sig en så stor del av sitt partis väljare att partiets kongressledamöter, för att inte själva förlora makten, såg sig tvungna att ständigt gå i hans ledband. De gick in i en folie à deux, en ”galenskap för två”, med presidenten, och avstod sin kontrollfunktion.

Sverige styrs annorlunda än USA, men kontroller och motvikter finns förstås också här. Riksdagen kontrollerar regeringen. Och rikets regioner och kommuner är i viss mån autonoma.

Men även här kan motvikterna falla. Och även här kan det ske på grund av demokratins viktigaste och svagaste länk, folkopinionen, och enskilda aktörers förmåga att styra denna.

Under de gångna månaderna har vi sett ett förödande exempel på detta.

Vi har nu levt med en global pandemi i ett år. Sverige valde en strategi som stack ut, och därför väckte stort omvärldsintresse. Man förlitade sig på ”personligt ansvar” och undvek hårda restriktioner. Redan tidigt började den instans som utformade strategin, Folkhälsomyndigheten, hålla nästan dagliga pressträffar. Oftast leddes dessa av statsepidemiolog Anders Tegnell. Pressträffarna var oerhört populära, trots – eller kanske tack vare – Tegnells sällan fluktuerande, ja, närmast monotont upprepade, budskap:

9 april: ”Vi ligger på ungefär samma nivå som vi gjorde i slutet på förra veckan. ... Stockholmsfallen ligger också dom på en ganska stabil nivå ... kurvan ser lovande ut på lång sikt.”

16 april ”Vi ligger fortfarande kvar på en nivå som vi låg på för ett par veckor sedan. Så plåtån fortsätter att hålla i sig, och möjligen ser vi en viss nedgång.”

22 april: ”Ni ser på det här medelvärde som ligger inne att kurvan ligger väldigt rakt nu, ända sedan början av april egentligen. Och det är ju väldigt goda nyheter.”

28 april ”Avlidna har vi ju pratat väldigt mycket om, det är förstås hemskt med alla dessa personer som dör i den här sjukdomen, och vi ska absolut inte förminska dem till rena siffror, men det är ju också viktigt att förstå hur utvecklingen ser ut här, och här ser det ut som om vi håller på att få en viss avtrappning i antalet fall.”

4 maj: ”När det gäller IVA-vårdade har vi haft en avtagande trend under ganska lång tid nu.”

7 maj: ”IVA-vården, där kan ni nu se att vi har en successiv nedgång sedan flera veckor tillbaks.”

15 maj: ”I Sverige fortsätter kurvan att se nu väldigt likadan ut hela tiden. Sakta, sakta minskning.”

18 maj: ”Stockholm har vi nu sett en hel del, och som ni nu vet är det en tydlig positiv utveckling.”

20 maj: ”Här ser kurvan nu väldigt likadan ut hela tiden. Vi har en hackande kurva, men tittar man på medelvärdet så ser man att det går mycket sakta nedåt.”

25 maj: ”Vi ser tydligt nu att vi har en nedåtgående trend på antalet fall som behöver läggas in på IVA... Tittar vi veckovis så ser vi tydligt en nedåtgående trend när det gäller antal fall ... så en hel del håller på att bli bättre successivt.”

Man skulle kunna lägga karbonpapper mellan statsepidemiologens utsagor under april och maj. Beskeden var lugnande, sjukdomsfallen gick ner, IVA-inläggningarna också. När det gällde dödsfallen gavs dock bara en siffra, inga trender, på grund av ”en eftersläpning i rapporteringen”. Sålunda nämndes aldrig att Sverige under exakt denna tid, 17 till 26 maj, registrerade de högsta dödstoppen i världen i covid-19 (rullande medelvärde).² Det gick inte bara dåligt, utan fruktansvärt dåligt, för Sverige. En slutsats ingen som enbart lyssnade på pressträffarna kunde dra.

Dimridåerna lyftes inte. Men över tid inträdde omärkliga justeringar av utsagorna, utan att detta påtalades. Några exempel (om inte annat anges är citaten Tegnells):

5 mars: ”I så gott som samtliga fall av sjuka i Sverige har man lyckats spåra smittan till Italien.”³

2 maj: ”När vi tittar tillbaka nu är det inte Italienresenärerna som vi bedömer var den stora introduktionen i Sverige, utan allt annat resande under sportlovet.”⁴

1 mars (FHM:s hemsida): ”Inget av de utbrott som vi hittills sett av coronavirus har koppling till skolor eller barn.”⁵

14 mars (mail från Tegnell): ”En poäng skulle tala för att hålla skolorna öppna för att snabbare nå herd immunity.”⁶

14 april: ”Vi har aldrig sagt att vi ska hindra all smitta.”⁷

16 mars: ”Om du sätter en damm för en flod så kan du hålla igen floden till en viss nivå men så småningom får du ett jättestort flöde under en period. Det är bättre att du låter det sakta sippra igenom ... Det är ju som med skogsbränder och annat, att om man bara kan få den till att brinna lite sakta och försiktigt så kan man få den till att brinna ut.”⁸

17 januari: ”Det var ju aldrig diskussion om att släppa smittan fri, utan det var ju hela tiden en diskussion om hur vi kan pressa ner den så mycket som möjligt.”⁹

27 april: (bitr. statsepidemiolog Wallensten): ”Nackdelen med en lockdown helt är att det inte blir så mycket smittspridning, och då har man ju problemet kvar, så att säga, när man lättar på den.”¹⁰

8 maj: ”Fullständiga lockdowns har haft en stor effekt: de stoppade faktiskt epidemin i många länder. I länder som Österrike och Finland är det nu bara en procent av befolkningen som haft sjukdomen, vilket innebär att 99 procent fortfarande är mottagliga.”¹¹

17 januari: ”Man visar på att lockdown faktiskt inte har speciellt stor effekt.”¹²

Varför gav man dessa glidande budskap?

Det finns bara en rimlig förklaring: Behovet att dölja felsteg, och att bevara förtroendet.

Det för vårt land katastrofala var att man i stort sett lyckades. Under våren uppgav över sjuttio procent av de tillfrågade att deras förtroende för Folkhälsomyndigheten var ganska eller mycket stort.¹³ Samtidigt hade myndighetens uppdragsgivare, regeringen Löfven, kämpat med låga siffror. I februari låg förtroendet för Stefan Löfven på 26 procent.¹⁴

Var det därför regeringen beslutade sig för att binda sig vid Folkhälsomyndighetens mast? Var det därför som svenska politiker, till skillnad från sina nordiska kolleger, intog en helt passiv roll? Löfvens förtroendesiffror steg i mars till 44 procent. Huvudsakligen på grund av hanteringen av epidemin.

Vi kan inte veta om det handlade om ren politisk kalkyl eller om man bara inte ansåg sig kunna nog att ifrågasätta sin expertmyndighet.

Men vad vi vet är att de styrande fortsatte att följa myndighetens råd, långt efter att resultaten med alla mått mätt framstod som katastrofala. Långt efter att Sveriges dödstal – som i mitten av mars varit identiska med andra nordiska länders – stigit dramatiskt, till nivåer (relativt folkmängd) tio gånger högre än Norges och Finlands, tre-fyra gånger högre än Danmarks.

Vid det laget hade relationen mellan regering och myndighet förvandlats till en folie à deux. En ”galenskap för två”. Fast det var faktiskt värre än så: Eftersom övriga styrande instanser – regioner, kommuner, riksdagsopposition – också gett upp sitt oberoende, hade Sverige hamnat i en ”folie en masse”. Sverige hade blivit ett land där läkare smittade patienter därför att rikets smittskyddsmyndighet skarpt ogillade munskydd. Sverige hade blivit ett land där familjemedlemmar till covid-sjuka smittade sina arbetskamrater, därför att rikets smittskyddsmyndighet vägrade medge att människor utan symptom är sjukdomsspridare.

Det var bisarrt. Det var förödande.

Om en demokratis kontroller och motvikter upphävs, då upphör vi att leva i ett rättssäkert samhälle.

Jag är en av dem som försökt nå statsminister Stefan Löfven under det gångna året – jag har tidigare alltid sett honom som en klok och resonabel person, jag röstade på honom, jag ville kommunicera. Jag känner till många andra som försökt nå Löfven. Bland dem finns professorer i virologi, infektionssjukdomar och epidemiologi.

Ingen av dem har lyckats få kontakt. Ingen har ens fått ett personligt svar från regeringskansliet.

”Jag har hört ibland att vi borde ha några egna vetenskapsmän eller andra som sitter bredvid”, sa Stefan Löfven den 23 december. ”Vi har en myndighet där vi byggt upp kunskapen. När det då hettar till, då ska jag helt plötsligt lyssna på några andra? Om jag då ska lyssna på dem, finns det då inte en tredje grupp eller fjärde grupp som kanske har ytterligare uppfattningar?”¹⁵

Beslutsfattaren har avskärmat sig, har valt att endast lyssna till en röst – som en modern Ludvig XIII och hans kardinal Richelieu.

Det är sanslöst. Till och med 1500-talets påvar visste att vid viktiga beslut anlita en Djävulens advokat.

I februari kunde Stefan Löfven kanske skylla på okunskap.

Men om man när 11 000 svenskar dött i covid-19 – de flesta i onödan – och om man när Sverige åter klassas som ett högriskland,¹⁶ fortfarande vägrar lyssna på andra än de som utformade denna katastrofala strategi, så kan detta bara bero på att man inte förmår ta sig ur den grop man grävt. Att man inte vill betala det politiska priset. Trots priset i människoliv.

Det är inget annat än en moralisk kollaps.

Och jag har bara två frågor:

Hur länge ska denna dödliga dårskapsdans få fortgå?

Och vem ska jag rösta på nu?

Lena Einhorn, författare och virolog

¹ https://constitution.org/1-Education/lg/check_bal.htm

² https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?zoomToSelection=true&time=2020-05-17..2020-05-26&country=MEX~IND~USA~ITA~BRA~GBR~FRA~ESP~PER~AIA~BTN~DMA~ERI~FLK~FRO~GIB~G RD~GRL~KHM~KNA~LAO~LCA~MNG~NCL~SYC~TLS~VAT~VCT~BDI~CUW~CYM~ESH~LIE~MCO ~MSR~VGB~BES~FJI~MNP~ATG~BRN~TCA~BRB~COM~PNG~TWN~BMU~PYF~ISL~MUS~GGY~LK A~STP~BWA~VIR~TZA~SXM~CYP~IMN~NZL~SGP~RWA~ABW~JEY~BLZ~MDV~VNM~GNB~LSO~ LVA~MLT~BEN~SMR~TGO~URY~SSD~AND~GAB~GUM~SVK~GEO~BFA~THA~DJI~CAF~EST~MO Z~GIN~CPV~NER~SLE~TJK~LBR~GNO~TTO~UGA~TCD~COG~GUY~LTU~SOM~BHS~SUR~SWZ~G MB~CIV~JOR~CUB~JAM~NAM~LUX~MLI~MYS~SVN~NIC~MRT~MWI~MNE~SYR~AGO~QAT~HTI~ ZWE~MDG~BHR~COD~NOR~GHA~HRV~SEN~TUN~ZMB~FIN~ALB~PSE~CMR~GRC~LBN~KOR~A RE~MMR~UZB~NPL~YEM~AZE~LBY~OWID_KOS~KWT~DNK~PRI~VEN~KEN~SRB~MKD~CZE~SD N~AUT~BGR~BLR~SLV~HUN~AUS~BIH~PRY~ARM~OMN~Oceania~CRI~KGZ~NGA~ETH~MDA~AF G~JPN~DZA~CHE~ISR~IRL~PRT~KAZ~DOM~MAR~PAN~HND~POL~GTM~UKR~CHN~SAU~ROU~B GD~PHL~SWE~EGY~NLD~PAK~BOL~TUR~CAN~IRQ~DEU~BEL~IDN~ECU~CHL~ZAF~RUS~ARG~ COL~IRN~Africa~EuropeanUnion~Asia~Europe~SouthAmerica~NorthAmerica~OWID_WRL®ion=World &deathsMetric=true&interval=smoothed&perCapita=true&smoothing=7&pickerMetric=total_deaths&pickerSort=desc

³ <https://www.dn.se/nyheter/sverige/antalet-coronafall-i-sverige-kan-ha-natt-toppen-kommer-snart-att-klunga-av>

⁴ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tegnell-italienresenarerna-inte-storsta-kallan-till-smitta>

⁵ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/avstangning-av-friska-skolbarn-ingen-effektiv-atgard/>

⁶ <https://www.expressen.se/nyheter/qs/interna-radslaget-om-flockimmunitet/>

⁷ <https://www.svtplay.se/klipp/26410134/hela-debatten-mellan-tegnell-och-einhorn>

⁸ <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/6j7vaO/anders-tegnell-hyllar-brittisk-tanke-kring-flockimmunitet-dit-vi-beh>

⁹ <https://www.svtplay.se/video/29679706/agenda/agenda-special-17-jan-20-00?start=auto>

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=Ql36S61C3io>

¹¹ <https://www.icfj.org/news/swedens-top-epidemiologist-challenges-conventional-wisdom-covid-19>

¹² <https://www.svtplay.se/video/29679706/agenda/agenda-special-17-jan-20-00?start=auto>

¹³ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/novus-undersokning-fortsatt-hogt-fortroende-for-regeringens-hantering-av-coronaviruset>

¹⁴ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fortroendet-for-lofven-och-regeringen-okar-under-coronakrisen>

¹⁵ <https://www.svd.se/stefan-lofven-sitter-over-valet-om-partiet-vill-ha-mig>

¹⁶ <https://www.expressen.se/nyheter/eu-avrader-fran-resor-till-sverige/>